

L'aragonés EN A ISTORIA

L'ARAGONÉS YE UNA LUENGA que naxió d'o latín en o Pireneu entre os sieglos VII y IX. En a Edá meya, a más d'en Aragón se fablaba en Navarra y en a Rioja, y por ixo tamién rezibe o nombre de navarro-aragonés. De feito, o testo más antiguo que se conserva en ista luenga ye as **Glosas Emilianenses** (s. X-XI), escritas en a Rioja.

Como as atras luengas romanzes d'a Peninsula ibérica, l'aragonés s'expandió enta o sur con a Reconquista, por tot Aragón y l'interior d'os reinos de Balenzia y Murzia. Con o creximient d'o Reino d'Aragón, tamién crexió lo prestichio d'a luenga aragonesa, que s'emplegó pa literatura, documentos legals y en a bida diaria d'os reys y as Corz.

Á finals d'a Edá meya, o castellán se fació progresibamén más importán y prenzipió a minar a posición de l'aragonés. En 1412, l'elección de Ferrando de Trastámara, un noble castellán, como rey d'Aragón estiò un golpe mortal pa la

luenga. L'aragonés perdió

prestichio debán d'o castellán, y quedó relegada ta las clases populares.

Á la fin estiò sustituyiu por o castellán en gran parti d'o territorio, dica o punto que, a prenzipios d'o s. XX solo se conserbaba en l'Alto Aragón.

Real de Fernando II d'Aragón

"Qué ha feyto de los cien perniles de carnesalada que mandamos que comprás?"

Jaime II ta o suo tesorero, Petrus Bojil.

"Senyor, lo que yo feito he, me pesa muito y muito gran dolor n'he en mon corazón, can yo feito he neguna cosa que a vos pesa y viengo aquí a vuestra mercé y fetz de mi y de les miec coses lo que vos queredes"

O futuro rei Pero III o Gran ta o suo pai, Chaime I o Conqueridor, en o Llibre dels feyts.

Ordinación d'a coronación d'os reis d'Aragón feita por Pietro IV o Zerimonioso en 1351

GÜE, L'ARAGONÉS ya no se pasa de pais á fillos más que en bellas zonas de l'Alto Aragón. Con tot y con ixo, dende os años 80, un numero crexén de chobens aragoneses han aprendiu a luenga por compromiso. Tamién s'ha tornau á fer literatura en aragonés, y mesmo s'emplega en bellas obras científicas, rebistas y pachinas web.

Cal dizir tamién que l'aragonés ha deixau a suya emprenta en o castellán d'Aragón que conserba un gran número d'aragonesismos como *tozal*, *lamín*, *inte u pozal*.

Maguer o Estatuto d'Autonomía d'Aragón promete que "as dibersas modalidaz lingüísticas d'Aragón gozarán de protección, como elemenz integranz d'o suyo patrimonio cultural y histórico [Preliminar?]," o estatus legal de l'aragonés ye d'una gran inestabilidá. O gubierno no ha sabiu dinificiar a luenga, y ha estau mas politizau que no pas protechíu por o gran numero de proyeutos de lais lingüísticas que s'han presentau.

L'aragonés EN O PAÍS

A TOPOONIMIA en aragonés ye mui biba en tot o territorio y contrimuestra que a luenga ye una regalidá istorica. Muitas bezes, a grafia emplegada o mesmo a rotulación bilingüe indican una conzenzia lingüistica deseparada d'o castellán. Aquí tenez bels exemplos de nombres de casas, de carreras, de lugars, y tamién de puestos en o mon.

Nombres de casas en Agüero, Ansó y Riglos. Bi n'ha exemplos d'antroponimos, como Bizén; y de motes ("Patetas" y o "Guerfano")

Señals con os nombres de carreras en aragonés y en bel caso en bilingüe (Santa Zilia de Chaca, Campo y Biel)

En Morillo de Galligo tienen plena conzialia linguistica.

Rotulacions bilingües en carreteras y lugars d'a Plana de Uesca, Semontano y Campo de Chaca

Señals en os mons y camins (Bergua, San Chuan de Plan y Santolaria de Galligo)

L'aragonés EN A BIDA

POR MÁS QUE L'ARAGONÉS no esté luenga abitual, sí que ye presén en bens aspeutos d'a bida cutiana: en as transauzions comerzials, en l'etiquetache de produtos, en anunzios de autibidaz culturals y pa cualsquier inte d'a bida d'as presonas como lo triballo, as relacions familiares, as autibidaz esportibas, collas d'amigos...

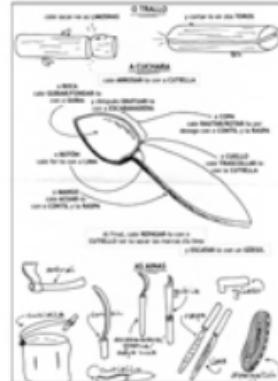
En os negozios l'aragonés s'emplega pa dar nombre a tabiernas, restaurants, fornos, librerías... Tamién amanixe en cartas, menús y etiquetaches, asoziando lo producto con a tradición y o territorio.

Inscritions poeticas, cartels en peñas, papels en chuegos de mozez, museyos, anunzios barrios

Cartels anunziando actos dibersos, en Nerín, Graus, y tamién en Catalunya!

L'aragonés EN LUITA

DENDE OS AÑOS SETENTA, l'aragonés ha estau un vehiculo

frecuén en a difusión y esfensa d'os ideals y dreitos.

Se luita a ormino en aragonés por l'augua, en contra d'os entibos, por l'ecoloxismo, os dreitos d'as mullers, os dreitos nazionals, culturals y laborals. Mayormente se fa dende una perspectiva d'izquierdas usando muitos métodos: cartels, pegallos, pintadas, chambretas, pancartas, murals...

Os chobens autibistas emplegan l'aragonés en a suyas reibindicacions (cartel en l'Ainsa)

Pegallos antinuclear y a favor d'a nación y luenga aragonesa

Pintadas en diferentes puestos d'a cheografía aragonesa: Arén, Plasencia d'o Mon, Zaragoza y Exea

Chambreta en esfensa d'a co-oficialidá de ra luenga aragonesa

Pancarta en una manifestación (Zaragoza)

Murals en contra d'o faixismo (Zaragoza)